

Рівень цензури, тиску на журналістів та доступу до інформації у Дніпропетровській області

Експертне опитування на тему: «Рівень цензури, тиску на журналістів та доступу до інформації у Дніпропетровській області» було проведено громадською організацією «Дніпровський центр соціальних досліджень» у листопаді – грудні 2007 року.

Метою цього дослідження було: визначення рівня свободи слова та форм цензури, тиску на журналістів Дніпропетровської області, отримання оцінки рівня відкритості місцевих органів представницької, виконавчої та судової влади.

В опитуванні прийняли участь **29** журналістів, **8** представників місцевих органів влади, **4** незалежні медіа-експерти. Всього – **41** особа.

Дослідження здійснено в рамках проекту «Сприяння організації громадського контролю діяльності місцевих органів влади в сфері ЗМІ».

Проведення дослідження стало можливим завдяки підтримці **NED**, Сполучені штати Америки.

Висловлені тут погляди належать авторам та необов'язково відображають точку зору **NED**, Сполучені штати Америки.

Основні результати та висновки

1. Свобода слова та цензура.

Дане дослідження виявило помітну розбіжність у визначенні ступеню актуальності таких проблем як свобода слова та цензура в Україні та Дніпропетровській області.

Зокрема, переважна більшість представників ЗМІ та медіа-експертів вважають, що такі проблеми безперечно існують і є актуальними, «особливо для тих ЗМІ, які знаходяться у комунальній власності», «підконтрольні державним чи фінансовим структурам». Меншою мірою ці проблеми зачіпають комерційні медіа. Але й тут не все просто. «Здебільшого комерційні ЗМІ не завжди об'єктивно висвітлюють теми, дотичні до бізнесу своїх засновників: чи то замовчують деякі факти, чи то висвітлюють їх у вигідному для засновників світлі. Влада також опосередковано – через засновників – може чинити тиск на комерційні ЗМІ, але в неї тут менше можливостей. Тому комерційна преса значно вільніша, від державної».

Натомість, експерти з числа представників місцевих органів влади вважають, що головною проблемою є – «доступ до ЗМІ – все коштує, в тому числі і свобода слова». А «олігархічний характер структури ЗМІ, особливо телебачення, спричиняє існування цензури на рівні власників». У своїх же стосунках зі ЗМІ представники влади не вбачають проблем, тому що «робота зі ЗМІ тут базується відповідно до чинного законодавства».

Діаметрально протилежними є оцінки з боку представників ЗМІ та влади щодо динаміки рівня свободи слова в Україні у 2004-2007 рр.:

Експерти	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Представники ЗМІ	2,2	3,15	2,97	2,82

Представники влади 2,13 3 3,38 4,25

На думку експертів проблеми свободи слова та цензури «є актуальними для ЗМІ всієї України, тому що «зон особливого сприяння» свободі слова в нашій державі немає».

Під час своєї журналістської діяльності час від часу стикаються з проблемою цензури 17 з 29 опитаних представників ЗМІ, ще чотири – наражаються на цензуру постійно. Найбільш поширеними формами цензури у сучасній українській журналістиці експерти вказали:

- * «перешкоджання доступу до не конфіденційної інформації»,
- * «проведення «роз'яснювальних робіт»,
- * «закриття ЗМІ»,
- * «фільтрування інформації на виході установи через прес-служби».

Головними причинами існування цензури в українських ЗМІ опитані вбачають:

- * «адміністративну та фінансову залежність ЗМІ»,
- * «низький рівень правової культури представників влади та чиновників»,
- * «комерціалізацію ЗМІ»,
- * «відсутність ефективного механізму притягнення до відповідальності за порушення законодавства про інформаційну діяльність».

Також деякі експерти вказували на існування такої причини, як «внутрішній цензор самих журналістів».

Можливими шляхами зниження тиску на ЗМІ експерти вбачають, в першу чергу, створення дієвих професійних організацій журналістів та спеціальних органів з надання їм правової допомоги. Сьогодні потрібні «солідарність та корпоративна підтримка журналістів, активне проведення акцій протесту, бойкот та інформаційна блокада найбільш злісних порушників свободи слова». Також, на думку опитаних, знизити тиск на ЗМІ можна шляхом проведення роздержавлення ЗМІ та реформування законодавства про інформаційну діяльність («нормативну базу щодо ЗМІ потрібно розвивати на місцях», «потрібний законодавчий гарантований захист журналістів»).

За результатами проведеного дослідження представники ЗМІ у більшості своїй добре обізнані щодо нормативно-правової бази, яка регулює питання здійснення журналістської діяльності. Вважають свої знання недостатніми 12 опитаних представників місцевих медіа. Проте переважна більшість працівників ЗМІ сьогодні має змогу отримувати юридичні консультації щодо питань, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю.

2. Стосунки «ЗМІ – влада».

Одним із завдань під час проведення дослідження було встановлення оцінки рівня відкритості місцевих органів представницької, виконавчої та судової влади за п'ятибальною шкалою. Оскільки таке запитання завжди присутнє в анкетах експертних опитувань ДЦСД з 2003 року, ми маємо можливість відстежити його в динаміці:

Органи влади	2003	2005	2007
Органи виконавчої влади	2,67	2,80	2,67
Органи місцевого самоврядування	3,04	2,86	2,69
Прокуратура	-	-	2,03

Міліція	-	-	2,17
СБУ	-	-	1,44
Структурні підрозділи МНС	-	-	2,92
Податкова адміністрація	-	-	2,28
Суди	-	-	1,61

Отже, найбільш відкритим органом місцевої влади в інформаційній площині є структурні підрозділи МНС. Пальму першості серед закритих для отримання інформації владних структур з величезним відривом від інших утримує Служба безпеки України. Можна допустити, що даний результат зумовлений тим, що ця структура й нині зберегла традиції закритості й відокремленості від громадянського суспільства.

Також порівняння результатів цього річного дослідження з даними попередніх опитувань ДЦСД дозволяє зробити висновок, що рівень інформаційної відкритості органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, на думку експертів, став нижчим.

Переважає більшість тих, хто взяв участь в опитуванні, переконані, що найбільш закритими та непрозорими темами у діяльності влади є питання корупції, власності та кадрів.

Теми «Процедура прийняття колегіальних чи одноособових рішень з приводу питань землекористування та будівництва», «Корупція», «Механізм та процедура кадрових призначень», «Питання розподілу комунальної власності» набрали найвищий рейтинг (8 і вище балів).

У другій підгрупі (7 – 8 балів) знаходяться такі теми, як: «Інформація щодо ходу розслідування злочинів», «Подробиці професійного (не особистого) життя представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування» та «Розподіл бюджетних коштів».

Серед проблем, які найчастіше виникають під час взаємодії журналістів з представниками державної влади та органів місцевого самоврядування (з вини представників влади), є:

- * отримання неповної інформації на рівні загальних фраз,
- * відмови (неготовність, затягування) у наданні інформації,
- * „відфутболювання” журналістів від одних чиновників до інших,
- * відсутність довготривалої стратегії дій влади.

Щодо журналістських проблем, то дослідження показує, що у цій царині є два лідери – поверховість у „володінні темами”, що висвітлюються, необовязковість при отриманні документального підтвердження та перевірки інформації, та заангажованість інформації.

Крім того, проблеми з вини влади отримали більші бали, ніж проблеми з вини журналістів, тобто є більш значущими у контексті взаємодії влади і ЗМІ.

Щодо основних шляхів покращення інформаційного обміну між органами влади та ЗМІ на регіональному рівні думки учасників дослідження (як представників ЗМІ так і влади) були однаковими:

Розбудова дієвих механізмів громадського контролю за діями влади в сфері ЗМІ.

- * «До тих пір, поки в країні не буде створено громадянське суспільство, ситуація змінитися не може».
- * «Гадаю, найважливіше – активніше розбудовувати третій сектор: різноманітні громадські організації, які мають на меті підвищення суспільної активності громадян, контроль за всіма гілками влади. Політичні партії себе дискредитували і займаються, перш за все, здирництвом і пограбуванням територій, де діють їхні організації».
- * «Комплексні засоби: встановлення важелів – контролюючих органів та профспілок журналістів».
- * «Створювати Моніторингові комітети висвітлення діяльності органів публічної влади».
- * «Необхідно створити громадські ради при органах влади. Проведення систематичного аудиту того, що було зроблено владою і що відбувається зараз».

Поліпшення роботи прес-служб органів влади.

- * «Проведення регулярних брифінгів перших осіб органів влади».
- * «Проведення «круглих» столів, прес-конференцій, прес-клубів, зустріч з громадськими, творчими журналістськими організаціями».
- * «Організовувати зустрічі для обміну досвідом роботи та необхідними координатами. Підвищити оперативність обміну інформацією».
- * «Офіційні сайти, їх стандартизація, наповнення матеріалами, повнота інформації».
- * «Частіше проводити прес-конференції».
- * «Зобов'язати чиновників надавати журналістам більші об'єми інформації (хоча б по певним темам), зробити інформаційні потоки більш прозорими».
- * «Більш відкрите спілкування».
- * «Шляхом встановлення добрих робочих стосунків між редакціями та органами влади».
- * «Змінити функції прес-служб органів влади».
- * «Представникам прес-служб не відсиджувати 8 годин, протираючи стілець, а навчитись дійсно працювати (буквально сьогодні приїхали до облдержадміністрації на захід, де нікого не виявилось, на що прес-служба відповіла: «Ми помилились. Це було вчора»))».
- * «Підвищити професійний рівень журналіста та відпрацювати механізм надання інформації, можливо, шляхом укладання угод. Погодження матеріалів відбувається не у зв'язку з цензурою, а враховуючи необізнаність журналіста в темі, що обговорюється. Це призводить до «перекручування» фактів».

Проведення змін на законодавчому рівні.

- * «Дати можливість журналістам отримувати всю необхідну інформацію, що стосується тієї чи іншої події, проблеми, в рамках чинного законодавства – нажалі все зводиться до узагальнюючих прес-конференцій».
- * «Влада повинна стати більш відкритою для ЗМІ».
- * «Чиновники повинні дотримуватися норм законодавства і не приховувати інформацію, яку вони зобов'язані надавати журналістам та громадськості».
- * «Місцеві чиновники дуже реагують на вказівки «зверху». То ж було б добре, якби їх зобов'язали це зробити, та ще й контролювали б цей вопрос».
- * «Виробити чіткі міністерські відомчі інструкції, які б урегульовували порядок взаємодії зі ЗМІ». «Зобов'язати і контролювати регулярне спілкування й інформування журналістів про перебіг справ».
- * «Прозорість роботи влади, покарання, навіть якщо лише адміністративне, за порушення

прав журналістів на отримання інформації, та жорстоке покарання за навмисне перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістами».

- * «Примусити чиновників відповідати на запитання журналістів, згідно законодавства».
- * «Боротися з відписками на інформаційні запити».
- * «Відповідальність чиновників за надану інформацію та наслідки її оприлюднення».
- * «Нормальне законодавство, що дозволяє реально притягати до дисциплінарної та кримінальної відповідальності чиновників».
- * «Відкритість, прозорість, дієвість нормативно-правових документів».

3. Роздержавлення ЗМІ.

У відповідях на питання «Як Ви ставитесь до ідеї роздержавлення ЗМІ?» більшість експертів (20 осіб) висловили свою підтримку цьому процесу. Втім, у деяких учасників дослідження є інші переконання, а саме:

- * «Державні ЗМІ в країні необхідно».
- * «ЗМІ повинні бути під контролем держави. Якщо вони будуть виконувати чийсь замовлення, то ніхто ні про що не буде знати. Бо в такому разі будуть власники, чий замовлення треба буде виконувати».
- * «Кожен засновник має вирішувати сам, у якій формі власності буде працювати ЗМІ. Головне, щоб була угода між ним і трудовим колективом про співпрацю і це не виходило за рамки закону».
- * «Відношення двоїсте. Приватизація ЗМІ, як і будь-яка приватизація, буде обманом. Комерційний ЗМІ буде цілковито залежним від ринку. Приватизація ЗМІ обернеться масовим безробіттям журналістів, особливо у малих містах».
- * «Не роздержавлення та продаж їх у руки олігархічних груп, а створення громадсько (суспільно)-правових ЗМІ з особливим статусом».

На думку експертів реформуванням ЗМІ повинні займатися передусім трудові колективи редакцій та телеканалів (27 відповідей), а також органи державної влади (16 відповідей) та об'єднання громадян (10 відповідей).

Проте, «неможливо почати роздержавлення одразу. Необхідно встановити певний перехідний період для визначення чітких алгоритмів цього роздержавлення».

На початковому етапі фінансування реформованих незалежних ЗМІ має здійснюватися переважно за рахунок комерційної реклами і замовних матеріалів (20 відповідей) та за рахунок капіталовкладень приватних осіб (13 відповідей). Окрім того, респонденти вказали такі варіанти фінансування як: за кошти членів територіальних громад, шляхом введення спеціального податку (10 відповідей) та за рахунок державного/місцевого бюджету (10 відповідей). Можливі також «інвестиції в проекти, які особливо важливі для територіальних громад», та «отримання грантів».